

Dr. sc. Anita DURAKOVIĆ, vanredna profesorica
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru
anita.durakovic@unmo.ba

UDK: 347.65 : 342.7

Primljeno: 31. ožujka 2022.

Prihvaćen 3. svibnja 2022.

Pregledni znanstveni rad

Dr. sc. Jasmina ALIHODŽIĆ, vanredna profesorica
Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli
jasmina.altumbabic@untz.ba

INTERLOKALNI I MEĐUNARODNI NASLJEDNOPRAVNI ODNOSI U BOSNI I HERCEGOVINI: IZAZOVI SLOŽENOG PRAVNOG SISTEMA

Sažetak: Ustavna podjela nadležnosti u Bosni i Hercegovini, uvjetovala je dva specifična međunarodno privatnopravna problema. S prvim problemom se susreću domaći organi primjene prava kada žele riješiti pitanje interlokalnog sukoba zakona. Drugi problem, koji nastoje riješiti strani organi primjene prava, vezan je za situaciju kada strana koliziorna norma uputi na pravo Bosne i Hercegovine kao složene države. Ova problematika izražena je u materiji nasljednog prava s obzirom na postojeće materijalne razlike prisutne u tri zakona o nasljeđivanju koja egzistiraju na području Bosne i Hercegovine.

Autorice će, nakon što predstavje niz različitih nasljednopravnih rješenja, ukazati na odgovarajuće odredbe Zakona o rješavanju sukoba zakona i nadležnosti u statusnim, porodičnim i nasljednim odnosima iz 1979., koje nude rješenja, ali i otvaraju pitanja specifična za Bosnu i Hercegovinu.

Ključne riječi: složeni pravni poredak, interlokalni sukob zakona, nasljedno pravo.

1. Uvod

Pojava interlokalnog sukoba zakona u Bosni i Hercegovini rezultat je podjele nadležnosti između države i entiteta. Koncept od kojeg polazi Ustav BiH je enumeracija nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine (čl. III/1.) uz presumpciju nadležnosti u korist entiteta (čl. III/3.a). Time je oblast privatnopravnih odnosa dovedena pod jurisdikciju Republike Srpske i Federacije BiH, odnosno njenih kantona. Slijedom navedenih odredbi Ustava Bosne i Hercegovine, Ustav Republike Srpske utvrđuje nadležnosti ovog entiteta u domenu privatnopravnih odnosa (čl. 68. Ustava RS).¹ U Federaciji Bosne i Hercegovine u pogledu nadležnosti u oblasti privatno-pravnih odnosa, situacija je bitno drugačija u odnosu na Republiku Srpsku. Ustavom prihvaćeni koncept podjele nadležnosti između Federacije BiH i njenih kantona uključuje tri vrste nadležnosti, i to isključivu nadležnost Federacije, zajedničke nadležnosti Federacije i kantona, te nadležnosti kantona. Isključive nadležnosti Federacije i zajedničke nadležnosti eksplicitno su enumerisane (čl. III/1. i 2. Ustava FBiH). Kantonima pripadaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti, pri čemu se Ustav Federacije BiH koristi metodologijom u skladu sa kojom su samo neke od nadležnosti kantona primjera radi nabrojane (čl. III/4. Ustava FBiH).

Iako bi se, slijedom odredbi Ustava FBiH, mogao donijeti zaključak o tome da se oblast privatno-pravnih odnosa ne nalazi čak niti u nadležnosti Federacije, već u nadležnosti kantona, navedene odredbe Ustava Federacije BiH moraju se tumačiti u kontekstu cjelokupnog pravnog sistema Bosne i Hercegovine, te Ustava BiH. U skladu s ovim aktom, osiguranje jedinstvenog i slobodnog tržišta predstavlja legitimni cilj i zadanu

¹ Ovaj član mijenjan je i dopunjavao Amandmanima XXXII, CVI, LVIII i LXXV.

vrijednost za sve nosioce vlasti i nivoje njene organizacije u BiH (Alineja 4., čl. I/4 Ustava BiH). S tim u vezi, „usitnjavanje“ nadležnosti u oblastima koje predstavljaju *conditio sine qua non* za uspostavljanje jedinstvenog tržišta, kakava je oblast privatnopravnih odnosa, njihovim dovodenjem na nivo kantona moglo bi se smatrati suprotno odredbama Ustava BiH koje utvrđuju ovaj legitimni cilj.²

Shodno navedenom, te imajući u vidu postojeću podjelu nadležnosti između entiteta/kantona, te poseban pravni status Brčko Distrikta BiH,³ oblast nasljednopravnih odnosa uređena je zakonima o nasljeđivanju Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH.

Pojava interlokalnog sukoba zakona normalna je i redovna u svim složenim državama kao što je i Bosna i Hercegovina. Ako je za istu pravnu situaciju mjerodavno isto pravo, bez obzira odlučuje li organ u Sarajevu, Banja Luci ili Brčkom, nivo pravne sigurnosti koji proizlazi iz predvidljivosti mjerodavnog prava značajno bi se povećao, što je od izuzetnog značaja za učesnike u pravnom saobraćaju. Punu pravnu sigurnost u tom smislu pruža Zakon o rješavanju sukoba zakona i nadležnosti u statusnim, porodičnim i nasljednim odnosima iz 1979. godine⁴ (u daljem tekstu: ZRSZN) koji se primjenjuje na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, a preuzet je iz bivše SFRJ.⁵

Naime, bivša država je Ustavnim amandmanima 1971. godine, a zatim i Ustavom 1974. godine znatno proširila zakonodavnu nadležnost republika i pokrajina u mnogim oblastima, a posebno u materiji građanskopravnih i porodičnopravnih odnosa. Time je stvorena mogućnost da jedan isti odnos bude različito reguliran u pojedinim republikama, odnosno pokrajinama. Različita materijalna rješenja unutar SFRJ kao države sa složenim pravnim poretom zahtijevala su donošenje jedinstvenog akta na nivou Federacije koji bi rješavao problem unutrašnjeg sukoba zakona. Aktivnosti su okončane donošenjem već pomenutog ZRSZN⁶ koji je onda, nakon disolucije SFRJ, preuzet u pravni poredak Bosne i Hercegovine.⁷

² Više o tome i odlukama Ustavnog suda BiH, koji se analogijom može primijeniti i na Federaciju BiH u: ALIHODŽIĆ, J., Razvoj Evropskog međunarodnog privatnog prava: pravci reforme zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, OFF-SET, Tuzla, 2012., str. 219-221. ALIHODŽIĆ, J., BEGIĆ, Z., Pravne pretpostavke za reformu međunarodnog privatnog prava u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova s Međunarodne naučne konferencije Pravni i ekonomski aspekti procesa integracije BiH u EU, Mostar, 2013., str. 336-338.

³ Pogledati Revidirani Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine koji je stupio na snagu 6. maja 2008. godine (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 17/08). Izmjene i dopune Statuta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine doneseni Nalogom supervizora od 21. decembra 2009. godine (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 39/09), čl. 8. i čl. 22.

⁴ Službeni list SFRJ 9/79 i 20/90.

⁵ Službeni list RBiH 2/92 i 13/94, Službeni glasnik srpskog naroda u BiH 21/92 i Službeni glasnik BD BiH 1/2000.

⁶ Više o istorijatu donošenja ZRSZN u: ALAGIĆ, D., Rešenja unutrašnjih sukoba zakona u uporednom zakonodavstvu, Godišnjak PF u Sarajevu, 1971., str. 73-77; BLAGOJEVIĆ, B., Regulisanje sukoba republičkih odnosno pokrajinski zakona sa zakonima drugih republika odnosno pokrajina, Pravni život br. 1., 1973., str. 5-22; BLAGOJEVIĆ, B., PUHAN, I., Teze i obrazloženje na Nacrt Zakona o sukobu zakona i sukobu nadležnosti u unutrašnjem pravu SFRJ, Naša zakonitost br. 2., 1974., str. 223-243; VARADI, T., Međunarodne i unutrašnje kolizione norme, Beograd, 1975., str. 122; JEZDIĆ, M., PAK, M., Međunarodno privatno pravo III, Beograd, 1982., str. 20-21; VARADI, T., Međunarodno privatno pravo, Novi Sad, 1987., str. 358-360.

⁷ Muminović smatra da se preuzimanje ovoga zakona 1992. godine, kada je pravni poredak RBiH bio *de iure* jedinstven, može pripisati zakonodavnoj omašci, ali da u današnjim uvjetima nije isključena mogućnost primjene ovoga zakona per analogiam. MUMINOVIĆ, E., O uzajamnom odnosu načela najuže veze, autonomije volje i favorabilnosti mjerodavnog prava u vezi s potre-

Iako je donesen s namjerom reguliranja međurepubličkog, odnosno međupokrajinskog sukoba zakona u bivšoj SFRJ, on se analogijom može primjenjivati i u Bosni i Hercegovini.⁸ ZRSZN će ostvariti svoju primjenu i onda kada pravo druge države upućuje da se na prava i obaveze državljanina BiH u navedenim odnosima primjenjuje pravo Bosne i Hercegovine.

U radu ćemo obrazložiti različita rješenja pojedinih nasljedopravnih pitanja, koja su sadržana u spomenutim zakonima o nasljeđivanju, a zbog kojih dobijaju na važnosti pravila o rješavanju interlokalnog sukoba zakona. Potom ćemo predstaviti odgovarajuće odredbe ZRSZN koje domaćem organu primjene prava nude rješenje, te se osvrnuti na problematiku državljanstva kao tačke vezivanja. Nadalje ćemo upozoriti na specifičan problem s kojim se mogu susresti strani organi primjene prava u situaciji kada koliziona norma njihovog prava (*lex fori*), a to će u državama članicama Europske unije biti zapravo koliziona norma EU međunarodnog privatnog prava, odnosno u trećim državama, državama kole nisu članice EU, koliziona norma unutarnjeg prava, uputi na pravo Bosne i Hercegovine kao složene države. U radu ćemo nećemo razmatrati pitanja procesne prirode koja su također regulisana pojedinim nasljednim zakonodavstvima kao i ZRSZN.⁹

2. Nasljedno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini

Nasljedno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini prošlo je kroz nekoliko razvojnih faza. Prva faza vezana je za donošenje saveznog Zakon o nasljeđivanju iz 1955. godine koji je sadržavao rješenja jedinstvena za nekadašnju Jugoslaviju. Druga faza u evoluciji našeg nasljednog zakonodavstva nastupa nakon ustavnih amandmana 1971. godine, kojima je zakonodavna nadležnost za uređenje nasljednih pitanja prenesena sa federacije na republike i pokrajine. Bosna i Hercegovina donijela je Zakon o nasljeđivanju 1973. godine – Zakon o nasljeđivanju Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, koji je u formi zvaničnog i pročišćenog teksta objavljen 1980. godine.¹⁰ On je u potpunosti slijedio koncept i strukturu Zakona iz 1955. godine, uz izvjesne izmjene imanentne, za to vrijeme, modernim rješenjima u usporednom pravu. Nakon disolucije bivše SFRJ ovaj zakon bio je preuzet na područje cijele Bosne i Hercegovine.¹¹ Posljednja faza u evoluciji bosanskohercegovačkog nasljednog zakonodavstva uvjetovana je Dejtonskim mirovnim sporazumom iz 1995. godine, kojim je u Aneksu IV – Ustav Bosne i Hercegovina nadležnost za uređenje nasljedopravnih pitanja povjerena entitetima. Pored toga, promjena društveno-ekonomskog uređenja koje je za posljedicu imala izmjenu ili donošenje drugih zakona – reforma stvarnog i porodičnog zakona, uvođenje notarijata i prenos određenih nadležnosti iz oblasti nasljednog prava sa sudova na notare, utjecali su na potrebu donošenja novih normativnih propisa iz oblasti nasljednog prava. U re-

bom zakonodavnog djelovanja države Bosne i Hercegovine u materiji međunarodnog privatnog prava, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1999., str. 235.

⁸ Originalni tekst ovoga zakona prilagodila je prof. Valerija Šaula ustavnoj strukturi i zakonodavnoj nadležnosti uspostavljenim Ustavom Bosne i Hercegovine, ustavima entiteta i kantona, te Statutom Brčko Distrikta, kao i drugim važećim zakonima u Bosni i Hercegovini. ŠAULA, V., Osnovi međunarodnog privatnog prava Republike Srpske, Banja Luka, 2008., str. 287-301.

⁹ U Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH materijalno nasljedno pravo i ostavinski postupak regulirani su jednim zakonom, dok su u Republici Srpskoj ove dvije oblasti sadržane u dva različita zakona.

¹⁰ Službeni list SR BiH, br. 7/1980, 15/1980.

¹¹ Službeni list RBiH, br. 2/1992, 13/1994, Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 9/99 i Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 1/2000.

formu nasljednog prava prvo je krenuo zakonodavac u Republici Srpskoj slijedeći sistematiku, obim i strukturu ranijeg republičkog zakona, uz izostavljanje odredaba vezanih za ostavinski postupak. Pet godina kasnije slijedio ga je zakonodavac iz Federacije BiH, koji donosi normativno brojniji zakon jer obuhvata i pitanja ostavinskog postupka. Ova razlika u obimu, koje su uočljive na prvi pogled, proizlazi iz opredjeljenja u Federaciji BiH da se odredbe o ostavinskom postupku reintegriraju u novo zakonodavstvo, a s ciljem bolje preglednosti i povezanosti materije te efikasnijeg provođenja same reforme materijalnog nasljednog prava.¹² Rukovođen istom logikom zakonodavac u Brčko distriktu BiH je dvije godine kasnije donio novi Zakon o nasljeđivanju.

U skladu s navedenim, u Bosni i Hercegovini na snazi su tri zakona o nasljeđivanju: Zakon o nasljeđivanju Republike Srpske iz 2009. godine¹³(u daljem tekstu: ZNRS), Zakon o nasljeđivanju Federacije BiH iz 2014. godine¹⁴(u daljem tekstu: ZNFBiH) i Zakon o nasljeđivanju Brčko distrikta BiH iz 2017. godine¹⁵(u daljem tekstu: ZNBDBiH).¹⁶

Ovi zakoni se u pogledu normativnog uređenja pojedinih nasljedopravnih pitanja razlikuju te time posljedično izazivaju problem interlokalnog sukoba zakona. Osvrnuto ćemo se na neke od najvažnijih razlika u materiji zakonskog, nužnog i testamentalnog nasljeđivanja te nasljedopravnih ugovora.

2.1. Zakonsko nasljeđivanje

Za razliku od ranijeg republičkog zakona, koji je u tom pogledu bio najrestriktivniji, sva tri zakona o nasljeđivanju su proširila krug zakonskih nasljednika uvođenjem četvrtog nasljednog reda u koji ulaze pradjedovi i prababe ostavitelja s očeve i majčine strane, te poslije njih i dalji preci ostavitelja redom u okviru ostalih nasljednih redova.¹⁷ Ovim je, ali i proširenjem trećeg nasljednog reda ukidanjem ranijeg ograničenja u pogledu primjene instituta prava predstavljanja, što je predviđeno u ZNFBiH¹⁸ i ZNBDBiH¹⁹, ali ne i u ZNRS,²⁰ smanjena vjerovatnoća da država naslijedi imovinu bez nasljednika. U odnosu na ZNRS i ZNBDBiH u kojima je samo kratko propisano da imovina bez nasljednika postaje dio imovine Republike Srpske²¹/Brčko distrikta,²² ZNFBiH preciznije uređuju ovo pitanje, normirajući da pokretna zaostavština prelazi na općinu, odnosno grad gdje je ostavitelj u trenutku smrti imao prebivalište/boravište, odnosno, kada se radi o nepokretnoj zaostavštini, grad na čijem se području nekretnina nalazi. Za slučaj da ostavitelj u momentu smrti nije imao prebivalište/boravište na

¹² Pogledati Obrazloženja uz Nacrt Zakona o nasljeđivanju FBiH, str. 2.

¹³ Službeni glasnik Republike Srpske, br. 1/2009, 55/2009 – ispr, 91/2016, 28/2019 – odluka US.

¹⁴ Službene novine Federacije BiH, br. 80/2014 i 32/2019 – odluka US.

¹⁵ Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 36/2017.

¹⁶ Više o istorijatu i razlozima donošenja novog zakonodavstva u: BIKIĆ, E., SULJEVIĆ, S., Nasljedno pravo, Tešanj, 2014., str. 18 – 20. SOFIĆ KADENIĆ, D., Novo nasljedno zakonodavstvo u entitetima Bosne i Hercegovine de lege lata i de lege ferenda, Nova pravna revija 2/2011, str. 36 – 37.

¹⁷ Čl. 18. i 19 ZNRS, čl. 18. – 20. ZNFBiH, čl. 19. – 21. ZNBDBiH.

¹⁸ Čl. 16. st. 2. ZNFBiH.

¹⁹ Čl. 17. st. 2. ZNFBiH.

²⁰ U ZNRS zadržano je ograničenje te dio zaostavštine koji bi pripao pretku (djedu i babi) da je nadživio ostavitelja nasljeđuju njegova djeca. Čl. 16. st. 2. ZNRS.

²¹ Čl. 7. i 20. ZNRS.

²² Čl. 7. i 22. ZNRS.

području FBiH, njegova pokrena zaostavština prelazi na općinu, odnosno grad gdje je ostavitelj u momentu smrti bio upisan u knjigu državljana.²³

Sva tri zakona o nasljeđivanju normiraju da zaostavštinu ostavitelja nasljeđuju u prvom redu bračni partner na jednake dijelove s djecom, a ukoliko iza ostavitelja nije ostalo djece, bračni partner prelazi u drugi nasljedni red, u kojem mu pripada pravo na pola zaostavštine.²⁴ Međutim, za razliku od ZNRS, u ZNFBiH i ZNBDBiH propisano je da u slučaju kada su se djeca kao nasljednici prvog nasljednog reda odrekli nasljedstva, bračni partner ostaje u prvom redu i nasljeđuje svu zaostavštinu.²⁵ Ovom odredbom favorizira se bračni partner u odnosu na nasljednike drugog zakonskog nasljednog reda.²⁶ U literaturi se navodi da je ovakvo rješenje pravedno, jer se može dogoditi da se ostali nasljednici prvog nasljednog reda iz nekih drugih razloga, a ne u cilju pomoći bračnom partneru, odreknu nasljeđa, pa bi u slučaju nepostojanja ovakvog rješenja bračni partner dijelio ostavinu s nasljednicima drugog nasljednog reda, a to često nisu ni sami roditelji ostavitelja već njihovi prvostepeni ili drugostepeni potomci.²⁷ Položaj vanbračnog partnera je novim zakonskim rješenjima unaprijeđen, na način da je izjednačen u svojim pravima s bračnim partnerom, odnosno predviđena je mogućnost da vanbračni partner bude zakonski nasljednik jednako kao i bračni. Razlika je prisutna u normativnom smislu: u ZNFBiH i ZNBDBiH izričito je propisano da je vanbračni partner u pravu nasljeđivanja izjednačen s bračnim,²⁸ a u ZNRS se može ekstenzivnim tumačenjem izvući zaključak da je vanbračni partner zakonski nasljednik.²⁹ Niti jedno porodično pravo ne uzima u obzir istospolne zajednice, niti se osvrće na nasljednopravna dejstva koja iz njih proizlaze. S obzirom na aktualne trendove, ovo pitanje kao i pitanje djece rođene i usvojene u okviru takvih zajednica i njihova nasljednopravna dejstva morat će se naći na dnevnom redu naših zakonodavnih organa.

ZNRS i ZNBDBiH zadržali su, po uzoru na ranije republičko zakonodavstvo, restrikciju kod nasljeđivanja autorskih imovinskih prava, ograničivši krug nasljednika na djecu, bračnog partnera i roditelje,³⁰ dok ovu posebnost ne susrećemo kod ZNFBiH.³¹

²³ Čl. 7 i 21. ZNFBiH.

²⁴ Čl. 9. i 11. ZNRS, čl. 10 i 12. ZNFBiH, čl. 10 i 12. ZNBDBiH.

²⁵ Čl. 163. st. 5. ZNFBiH, čl. 168 st. 5. ZNBDBiH.

²⁶ HAŠIĆ, E., HAMZABEGOVIĆ, S., KREŠIĆ, B., MUSLIĆ, A., Nasljedno pravo, Bihać – Zenica – Tuzla, 2019., str. 40.

²⁷ ČOLAKOVIĆ, M., Bračni partner kao zakonski nasljednik u zakonu o nasljeđivanju Federacije BiH, Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, br. 15, Mostar, 2017., str. 361.

²⁸ Čl. 9. ZNFBiH, čl. 9. ZNBDBiH.

²⁹ Čl. 4. st. 1. ZNRS. Ovom odredbom, koja je istovjetna odredbi iz ranijeg Zakona o nasljeđivanju, vanbračno srodstvo je u pogledu nasljeđivanja izjednačeno s bračnim. U vrijeme važenja starog Zakona o nasljeđivanju tumačila se na način da su vabračna djeca izjednačena s bračnom, ali se vanbračnom partneru nije priznavalo pravo na nasljeđivanje. Međutim, porodičnim zakonima u oba entiteta su vanbračne zajednice u pogledu imovinskih dejstava izjednačene s bračnim, te bi nepriznavanje vanbračnom partneru prava na nasljeđivanje bilo protivno ovoj jednakosti, a to nije mogla biti intencija zakonodavca u Republici Srpskoj. Također, ZNRS u kasnijim odredbama spominje isključivo pojam „supružnika“, što može biti kako bračni tako i vanbračni. Pogledati više: TRAJLIĆ, N., BUBIĆ, S., Bračno pravo, Sarajevo, 2007., str. 142.; SOFTIĆ KADENIĆ, D., op. cit., str. 40.

³⁰ Čl. 27. ZNRS, čl. 29. ZNBDBiH.

³¹ Zakonodavac u Federaciji BiH smatrao je da ova restrikcija nema opravdanja sa stanovišta ustavne garancije prava vlasništva i slobode stvaranja. BIKIĆ, E., SULJEVIĆ, S., op. cit., str. 22.

ZNFBiH i ZNBDBiH, za razliku od ZNRS, izričito uređuju pitanje komorijenata propisujući da ako su dvije ili više osoba izgubile život u istom događaju, smatrat će se da ni jedna od njih nije bila živa u trenutku otvaranja nasljedstva druge, ako se ne dokaže suprotno.³²

2.2. Nužno nasljeđivanje

Najuži krug nužnih nasljednika, što je bilo predviđeno ranijim republičkim zakonodavstvom, zadržan je i u sva tri nova zakona o nasljeđivanju. Istovjetne odredbe u pogledu nužnih nasljednika, izračunavanje nužnog dijela, poklona te dodatnih uvjeta kao pretpostavki za nužno nasljeđivanje susrećemo u ovim zakonima.³³ Razliku su prisutne po pitanju nasljedivosti nužnog nasljednog djela, koje je bilo sporno u pravnoj praksi i doktrini u bivšoj SFRJ odnosno državama sljednicama. Ono je u ZNFBiH i ZNBDBiH riješeno tako da pravo traženja zaštite nužnog nasljednog dijela s prvobitnog nužnog nasljednika prelazi na njegove nasljednike samo ukoliko je nužni nasljednik prije svoje smrti podnio zahtjev za nužni dio.³⁴ ZNRS ne sadrži ovo rješenje.

2.3. Testamentalno nasljeđivanje

Dobna granica za stjecanje testamentalne sposobnosti od 15 godina života usklađena je u sva tri zakona o nasljeđivanju i uvjetovana je sposobnošću za rasuđivanje, s tim da je zakonodavac u Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH definirao sposobnost za rasuđivanje u tom kontekstu.³⁵ Slična rješenja susrećemo u pogledu oblika testamenta, uključujući i reguliranje međunarodnog testamenta. Izvjesne razlike postoje u vezi svojeručnog testamenta: naznaka datuma sačinjenja je prema ZNRS uvjet njegove punovažnosti,³⁶ dok ZNFBiH i ZNBDBiH samo preporučuju da se naznači i datum.³⁷ Nadalje, ZNRS propisuje samo mogućnost sačinjenja vanrednog testamenta na brodu, dok ZNFBiH i ZNBDBiH navode pored broda i avion, s tim da im je rok važenja vezan za istek 30 dana nakon povratka ostavioca u Bosnu i Hercegovinu.³⁸ ZNRS pooštrio je uvjete za punovažnost usmenog testamenta, propisujući da je za punovažnost ovog testamenta, koji se sačinjava u izuzetnim prilikama uslijed kojih ostavitelj nije u mogućnosti sastaviti pismeni testament, potrebno prisustvo tri svjedoka.³⁹ U ZNFBiH i ZNBDBiH zahtijeva se prisustvo dva svjedoka.⁴⁰ Niti jedan od spomenutih zakona ne precizira obavezno prisustvo tri/dva svjedoka istovremeno, što može dovesti do različitog tumačenja, a što je u državama regiona posebno naglašeno.⁴¹

Za razliku od ZNRS kojim je određeno da se u slučaju sumnje odredbe testamenta

³² Č. 157. st. 4. ZNFBiH, čl. 162. st. 4. ZNBDBiH.

³³ Pogledati: čl. 30. – 33. ZNRS, 28. – 30. ZNFBiH, čl. 32. – 34. ZNBDBiH.

³⁴ Čl. 43. st. 2. ZNFBiH, čl. 45. st. 2. ZNBDBiH.

³⁵ Čl. 64. ZNRS, čl. 62. ZNFBiH, čl. 66. ZNBDBiH.

³⁶ Čl. 68 ZNRS.

³⁷ Čl. 66. ZNFBiH, čl. 70. ZNBDBiH.

³⁸ Čl. 77. ZNRS, čl. 75. ZNFBiH, čl. 79. ZNBDBiH.

³⁹ Čl. 79. ZNRS.

⁴⁰ Čl. 77. ZNFBiH, čl. 81. ZNBDBiH.

⁴¹ Pogledati čl. 37. *Zakona o nasljeđivanju Republike Hrvatske* (Narodne novine br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19) i li čl. 88. *Zakona o nasljeđivanju Crne Gore* (Službeni list CG br. 1/2007).

tumače tako da se primijeni ono što je povoljnije za zakonskog nasljednika, u ZNFBiH i ZNBDBiH propisano je da se u ovom slučaju odredbe testamenta imaju tumačiti kako je povoljnije za testamentalnog nasljednika.⁴²

ZNFBiH i ZNBDBiH propisuju da će raspolaganje testamentom u korist bračnog partnera biti opozvano ako je brak prestao pravosnažnom presudom nakon sačinjavanja testamenta, osim ako je ostavitelj drugačije odredio u testamentu.⁴³ ZNRS ne sadrži sličnu odredbu.

ZNFBiH i ZNBDBiH predviđaju uspostavljanje upisnika testamenata, koji vodi Notarska komora Federacije BiH, odnosno Pravosudna komisija Brčko distrikta BiH, te se u njega evidentira činjenica da je testament sačinjen, pohranjen ili proglašen.⁴⁴ U njega se unose i podaci o zaključenu ugovora o nasljeđivanju. Važno je naglasiti da nema utjecaja na valjanost testamenata, odnosno ugovora o nasljeđivanju činjenica da određeni testament, odnosno ugovor o nasljeđivanju nije evidentiran u upisnik. ZNRS ne predviđa uspostavljanje upisnika.

Izvjесnu razliku u pogledu legata susrećemo po pitanju zastarijevanja prava za izvršenje legata. Tako ZNRS propisuje samo subjektivni rok za traženje prava na legat - godinu dana od dana kada je legatar saznao za svoje pravo,⁴⁵ dok ZNFBiH i ZNBDBiH, pored ovoga subjektivnog roka navode i objektivni rok od pet godina od dana kada je mogao zahtijevati izvršenje legata.⁴⁶

2.4. Nasljednopravni ugovori

Za razliku od ZNRS, ZNFBiH i ZNBDBiH predviđaju mogućnost zaključenja ugovora o nasljeđivanju između bračnih odnosno vanbračnih partnera,⁴⁷ kao izuzetak od načelne zabrane ugovora kojim neko ostavlja svoju ostavinu ili njen dio svom saugovaraču ili trećoj osobi.⁴⁸ Što se tiče druga dva nasljednopravna ugovora u našem pravu, a to su ugovor o ustupanju i raspodjeli imovine za života i ugovor o doživotnom izdržavanju, nema suštinske razlike između tri postojeća zakonodavstva. Izvjесnu razliku susrećemo kod ugovora o doživotnom izdržavanju po pitanju momenta prelaska vlasništva s primatelja na davatelja izdržavanja. Prema ZNRS predaja cijele i dijela imovine davatelju izdržavanja odgođena je do smrti primatelja izdržavanja,⁴⁹ dok ZNFBiH i ZNBDBiH propisuju da prenos vlasništva na davatelja izdržavanja ugovorom može biti odgođen do smrti primatelja izdržavanja.⁵⁰

3. Postupanje domaćeg organa u slučajevima interlokalnog sukoba zakona

U situaciji kada je jedan nasljednopravni odnos povezan s više teritorijanih jedinica u Bosni i Hercegovini potrebno je odrediti pravo koje od tih jedinica je mjerodavno za uređenje tog nasljednopravnog odnosa i tako razriješiti „sukob“ između teritorijalnih

⁴² Čl. 105. ZNFBiH, čl. 109. ZNBDBiH.

⁴³ Čl. 123. ZNFBiH, čl. 127. ZNBDBiH.

⁴⁴ Čl. 124. ZNFBiH, čl. 128. ZNBDBiH.

⁴⁵ Čl. 117. ZNRS.

⁴⁶ Čl. 115. ZNFBiH, čl. 119. ZNBDBiH.

⁴⁷ Čl. 126. ZNFBiH, čl. 130. ZNBDBiH.

⁴⁸ Čl. 125. ZNFBiH, čl. 129. ZNBDBiH. Pogledati i čl. 125. ZNRS.

⁴⁹ Čl. 139. ZNRS.

⁵⁰ Čl. 146. ZNFBiH, čl. 150. ZNBDBiH.

jedinica (interlokálni sukob) s kojim je taj odnos povezan. Interlokálni sukob zakona je u Bosni i Hercegovini reguliran ZRSZN. On sadrži pravila za rješavanje sukoba entitetskih zakona, odnosno zakona kantona, te zakona Brčko Distrikta BiH sa zakonima drugog entiteta ili kantona ili Brčko Distrikta BiH u oblasti statusnih, porodičnih i nasljednih odnosa.⁵¹ Pravila ovoga zakona određuju pravo koje teritorijalne jedinice će se primijeniti u slučaju kada se radi o privatnopravnom odnosu koji je u vezi s dvjema ili trima teritorijalnim jedinicama. Ovim zakonom, također, regulirane su situacije s inostranim elementom, koje rješavaju domaći organi, kada naša koliziona norma uputi na pravo Bosne i Hercegovine.⁵² Radi se o odnosu i sadejstvu kolizionih normi unutarnjeg prava, onih iz ZMPP-a kojim se određuje mjerodavno pravo za privatnopravne situacije s međunarodnim elementom i onih iz ZRSZN-a kojim se određuje mjerodavno pravo za privatnopravne situacije s interlokálnim elementom, u procesu određivanja mjerodavnog materijalnog prava.

U pogledu strukture kolizione norme ZRSZN-a nema razlike u odnosu na kolizionu normu ZMPP-a: kolizionu normu sastoje se od pravne kategorije i tačke vezivanja. Međutim, razlika postoji u izboru odlučujućih težišnih kontakata. U oblasti statusnih, porodičnih i nasljednih odnosa ZRSZN uzima kao osnovnu tačku vezivanja prebivalište, a državljanstvo se javlja kao supsidijarno rješenje.⁵³

Pojam prebivališta reguliran je državnim i zakonom Republike Srpske⁵⁴ na identičan način tako da nema bojazni od problema kvalifikacije ovoga pojma. Pod prebivalištem se smatra općina ili distrikt u kojem se državljanin nastani s namjerom da tamo stalno živi.⁵⁵

Državljanstvo kao supsidijarni kriterijum reguliran je Ustavom BiH,⁵⁶ Zakonom o državljanstvu BiH,⁵⁷ Zakonom o državljanstvu Federacije BiH⁵⁸ i Zakonom o državljanstvu RS.⁵⁹ Osnovno načelo je da sve osobe koje imaju državljanstvo BiH, ujedno posjeduju i državljanstvo jednog od entiteta.⁶⁰ Kako bi se rješio problem dvojnog entitetskog državljanstva, entitetski zakoni propisuju da se sjećanjem novog državljanstva entiteta prethodno entitetsko državljanstvo gubi po sili zakona (*ex lege*).⁶¹

⁵¹ Čl. 1. ZRSZN.

⁵² Čl. 2. ZRSZN.

⁵³ Ovakvo opredjeljenje tadašnjeg zakonodavca sasvim je logično s obzirom da prihvatanje državljanstva kao osnovnog kolizionog rješenje znači isključenje mogućnosti primjene dva od osma zakonodavstava na teritoriji SFRJ, jer ne postoji pokrajinsko državljanstvo (Vojvodina i Kosova), te državljanstvo kao tačka vezivanja nikada ne bi ukazivala na pravo jedne od pokrajina. BLA-GOJEVIĆ, B., PUHAN, I., op. cit., str. 235–236. Sličnu situaciju imamo i u okviru BiH, jer nije predviđeno državljanstvo Brčko Distrikta BiH.

⁵⁴ Federacija BiH i Brčko Distrikt BiH nemaju posebne zakone koji reguliraju ovo pitanje.

⁵⁵ Čl. 3. st. 7. Zakona o prebivalištu i boravištu državljanina BiH, Službeni glasnik BiH, br. 32/2001, 56/2008, 58/2015. i čl. 4. Zakona o prebivalištu i boravištu građana, Službeni glasnik RS, br. 53/93, 67/93, 48/94, 17/99, 33/99.

⁵⁶ Čl. I, tač. 7. Aneksa 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH.

⁵⁷ Službeni glasnik BiH, br. 22/2016 – pročišćeni tekst.

⁵⁸ Službene novine F BiH, br. 34/2016 i 98/2016 – ispr.

⁵⁹ Službeni glasnik RS, br. 59/2014.

⁶⁰ Čl. I/7 lit. a. Ustava BiH.

⁶¹ MEŠKIĆ, Z., Rješenje unutrašnjeg (interlokálnog) sukoba zakona u građanskopravnim stvarima u BiH s obzirom na nepostojanje državljanstva Brčko Distrikta, Zbornik radova sa XII Savjetovanja iz oblasti građanskog prava, Bistrica, 18. – 21. oktobar, 2017., str. 66.

Kao što se može primijeti nedostaje regulativa iz Brčko Distrikta BiH. Naime, ova teritorijalna jedinica ne predviđa posebno državljanstvo, pored državljanstva BiH, za svoje građane, već oni imaju pravo da izaberu i promijene svoje entitetsko državljanstvo.⁶² Državljanji BiH, koji imaju prebivalište u Brčko Distriktu BiH, stječu državljanstvo jednog od entiteta, bilo na temelju zakona bilo na zahtjev prema sopstvenom izboru.⁶³ To znači da državljanstvo kao tačka vezivanja kod interlokalnog sukoba zakona u Bosni i Hercegovini, neće uputiti na nasljedno pravo Brčko Distrikta BiH. Moguća je samo primjena entitetskih nasljednih zakona. Mogućnost izbora i promjene entitetskog državljanstva široko otvara vrata izigravanju zakona, odnosno frauduloznom ponašanju stranaka. Moguće je da dobro obaviještena stranka izabere drugo entitetsko državljanstvo s namjerom da ishodi primjena njegovih entitetskih propisa umjesto onih koji bi inače bili mjerodavni da do promjene nije došlo. Ove činjenice dovode u pitanje opravdanost entitetskog državljanstva kao tačke vezivanja. Stoga pojedini autori plediraju na neprimjenjivanje entitetskog državljanstva kao tačke vezivanja, navodeći da iako to stvara pravnu nesigurnost, vodi primjeni *lex fori* kao rješenju koje je opravdano jer zadovoljava načelo najbliže veze i načelo ravnopravnosti pravnih poredaka čija primjena dolazi u obzir.⁶⁴ Nadalje, unutarne kolizije norme se u znatno većoj mjeri oslanjaju na *lex fori* kao tačku vezivanja ili na neku drugu odlučujuću činjenicu koja vodi istom rezultatu. Međutim, *frans legis* kao razlog za odstupanje od primene prava nije predviđen ZRSZN.⁶⁵

ZRSZN također isključuje institut uzvraćanja i upućivanja na daljnje pravo koji pretpostavlja postojanje ne samo više materijalnih sistema već i više kolizionih prava istog ranga i koji nema uvjeta za opstanak u slučaju uspostavljanja unificiranih kolizionih rješenja za sva pravna područja. Također, izostavljen je i institut javnog poretka.⁶⁶ Naime, materijalna rješenja mogu biti međusobno različita, ali rješenja jedne teritorijalne jedinice ne bi mogla biti u suprotnosti s osnovnim principima pravnog poretka druge teritorijalne jedinice jer prava teritorijalnih jedinica moraju biti usklađena s temeljnim načelima postavljenim Ustavom Bosne i Hercegovine.

Lex fori kao koliziono rješenje dobiva vrlo istaknuto mjesto u ZRSZN. Na temelju čl. 6. ZRSZN primijenit će se *lex fori* – zakon one teritorijalne jedinice čiji organ donosi odluku u svim onim slučajevima u kojima ovim ili drugim zakonom nije određeno mjerodavno pravo. Prema tome, sjedište organa se javlja kao supsidijarna tačka vezivanja, a pravo organa (*lex fori*) kao pretpostavljeno rješenje u pogledu statusnih, porodičnih i nasljednih odnosa.

ZRSZN sadrži tri odredbe kojima određuje mjerodavno pravo za pojedina pitanja iz nasljedopravnih odnosa. Za raspravljanje zaostavštine državljana Bosne i Hercegovine

⁶² Čl. 12. st. 2. Glava II Statuta BDBiH.

⁶³ Čl. 30. Zakona o državljanstvu BiH, čl. 28. Zakona o državljanstvu FBiH, čl. 30. Zakona o državljanstvu RS.

⁶⁴ MEŠKIĆ, Z., Rješavanje.....*cit. u bilj.* 61., str. 69. Pogledati i MEŠKIĆ, Z., DURAKOVIĆ, A., ALIHODŽIĆ, J., Bosnien und Herzegowina als ein Mehrrechtsstaat, IPRax 6, 2018., str. 639.

⁶⁵ Razlozi koji su opredjelili tadašnjeg zakonodavca protiv uvođenja zabrane izigravanja zakona kao općeg instituta odnose se na činjenice da razlike između pojedinih zakonodavstava nisu tako velike, jer su svi podvrgnuti saveznom zakonu te da uslijed velike mobilnosti stanovništva promjena prebivališta ne mora uvijek biti motivirana fraudoloznim namjerama pa bi preispitivanje novostvorenih tačaka vezivanja ozbiljno narušila pravnu sigurnost. VARADI, T., Međunarodne i unutrašnje... *cit. u bilj.* 6., str. 91.

⁶⁶ Savigny je smatrao da za institutom *ordre public* nema potrebe u unutardržavnim okvirima. VON SAVIGNY, System des heutigen römischen Recht VIII, 1849., str. 34.

prednost se daje pravu teritorijalne jedinice na čijem području je prebivalište ostavite-lja u vrijeme smrti, a ako ga nije imao na domaćoj teritoriji, mjerodavno je pravo enti-teta čiji je državljanin bio u vrijeme smrti – čl. 34. st. 1. i 2. Pravo teritorijalne jedinice prebivališta ostavitelja vrijedi i za pitanje sposobnosti za sastavljanje testamenta, samo relevantan vremenski momenat je vrijeme sastavljanja testamenta – čl. 34. st. 3. Za oblik testamenta državljanina Bosne i Hercegovine predviđeno je alternativno vezivanje za pravo teritorijalne jedinice gdje je testament sastavljen ili pravo teritorijane jedinice na čijem području je ostavitelj imao prebivalište ili pravo entiteta čije je državljanstvo ostavitelj imao ili pravo teritorijalne jedinice čiji je sud nadležan za ostavinsku raspravu ili pravo teritorijalne jedinice koje je mjerodavno za zakonsko nasljeđivanje – čl. 35.

U situaciji kada naša koliziona norma uputi na pravo Bosne i Hercegovine, a radi se o stranim državljanima ili osobama bez državljanstva, ZRSZN predviđa kao mjero-davno pravo teritorijalne jedinice na čijoj je teritoriji odnosna osoba imala prebivalište u vrijeme smrti, a ako ga nema, pravo jedinice na čijoj se teritoriji nalazi ostavina, odnosno njen pretežni dio – čl. 36.

4. Postupanje stranog organa u slučaju kada koliziona norma uputi na pravo Bosne i Hercegovine

Kada strana koliziona norma uputi na pravo Bosne i Hercegovine kao složene dr-žave, strani organ se susreće s jednom ozbiljnom dilemom određivanja mjerodavnih materijalnih normi koje bi meritorno regulirale konkretni nasljednopravni odnos. Ov-dje se postavlja pitanje pravo koje teritorijalne jedinice u okviru Bosne i Hercegovine treba primijeniti, s obzirom da postoje tri pravna područja koja su ovlaštena samostalno uređivati materiju nasljednog prava.⁶⁷ Odgovor na ovo pitanje zavisi od toga koje od dva općeprihvaćena načela kod upućivanja na pravo države s nejedinstvenim pravnim poretom prihvaća strano zakonodavstvo: načelo jednostepenosti prema kojem nepo-sredni izbor vrši koliziona norma koja je i uputila na složeni pravni poredak ili načelo dvostepenosti koje podrazumijeva upućivanje na unutarne interlokalne kolizione nor-me dotične strane države.

Načelo jednostepenosti ima prevagu u doktrini izuzev u slučaju kada je na pravo složene države uputila koliziona norma koja kao tačku vezivanja uzima državljanstvo.⁶⁸ Naime, sistem jednostepenosti znači da se svako upućivanje na pravo složene države tumači kao upućivanje na pravo koje je na snazi u odgovarajućoj teritorijalnoj jedini-ci, odnosno svako se upućivanje na uobičajeno boravište u složenoj državi tumači kao upućivanje na uobičajeno boravište u teritorijalnoj jedinici. U kontekstu upućivanja na pravo Bosne i Hercegovine kao mjerodavno, a s obzirom na podjelu nadležnosti kada je riječ o privatnopravnim odnosima u BiH, to bi značilo sljedeće: svako upućivanje na pravo Bosne i Hercegovine odnosi se na materijalno nasljedno pravo koje je na snazi u jednom od entiteta/distrikta (ZNFBIH, ZNRS ili ZNBDBiH), odnosno svako

⁶⁷ O ovoj problematici vže u: ŽIVKOVIĆ, M., Primena kolizione norme međunarodnog privatnog prava na pravo države sa nejedinstvenim pravnim područjem, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 1982., str. 475-479.

⁶⁸ MUMINOVIĆ, E., Međunarodno privatno pravo, Sarajevo, 2006., str. 91.; VARADI, T., BOR-DAŠ, B., KNEŽEVIĆ, G., Međunarodno privatno pravo, Novi Sad, 2003., str. 178.; JEZ-DIĆ, M., Međunarodno privatno pravo I, Beograd, 1980., str. 19. STANIVUKOVIĆ, M., ŽIVKOVIĆ, M., Međunarodno privatno pravo – opšti deo, Službeni glasnik, 2008., str. 317, 320.

upućivanje na uobičajeno boravište u toj državi odnosi se na uobičajeno boravište u entitetu/distriktu. Izvjesne nedoumice mogu se pojaviti kada se radi o državljanstvu kao tački vezivanja. Međutim, u nasljedopravnim odnosima cenralna figura je ostavitelj, pa bi vezivanje za državljanstvo ostavitelja vodilo ka primjeni prava onog entiteta čije je državljanstvo ostavitelj posjedovao. Valja napomenuti da bi direktno upućivanje na temelju državljanstva moglo dovesti do pogrešnih rezultata, jer nije predviđeno državljanstvo Brčko Distrikta BiH.⁶⁹ Načelo jednostepenosti može izazvati određene probleme ako je ostavitelj izabrao mjerodavno pravo. Naime, ako je ostavitelj izabrao kao mjerodavno pravo Bosne i Hercegovine, a ne određene teritorijalne jedinice u njenom sastavu, postavlja se pitanje treba li „spasiti“ izabrano pravo tako što će se uzeti pravo one teritorijane jedinice u sastavu Bosne i Hercegovine s kojom postoji najbliža veza ili će se zanemariti voljni izbor prava i posegnuti za objektivnim tačkama vezivanja. Odgovor na ovo pitanje može ovisiti o činjenicama na kojima se temelji izabrano pravo. Ako je ostavitelj izabrao kao mjerodavno pravo države suda, onda će se moći primijeniti samo pravo one teritorijalne jedinice u kojoj se sud nalazi. U slučaju izbora prava države njegovog uobičajenog boravišta, primijenit će se kao mjerodavno pravo one teritorijalne jedinice u kojoj je imao uobičajeno boravište u momentu smrti. Izbor prava države čiji je državljanin ostavitelj, vodi nas ka primjeni prava entiteta čije je državljanstvo posjedovao. Međutim, ako voljni izbor nije iz nekog razloga efektivan, npr. ostavitelj je izabrao pravo entiteta Republika Srpska iako posjeduje državljanstvo entiteta Federacija BiH, treba ga zanemariti i posegnuti za objektivnim tačkama vezivanja.⁷⁰

Primjer načela dvostepenosti nalazimo u Uredbi EU o nasljeđivanju.⁷¹ Njenim odredbama je propisano da unutarnje kolizione norme te složene države određuju onu teritorijalnu jedinicu čije se pravne norme primjenjuju – čl. 36. st. 1.⁷² U nedostatku tih unutarnjih normi, primijenjuje se načelo jednostepenosti, odnosno svako upućivanje na uobičajeno boravište umrlog, znači upućivanje na pravo teritorijalne jedinice u kojoj je

⁶⁹ MEŠKIĆ, Z., Private International Law on Stage – Art. 36 of the Succession Regulation on States with more than one legal System as a Model for PIL Reforms in South East Europe, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, Br. 18., God. 9., 2016., str. 293.

⁷⁰ Isto mišljenje mada u materiji razvoda braka u: BASEDOW, J., Das internationale Scheidungsrecht der EU, Anmerkungen zur Rom III – Verordnung u: BORIC, T., LURGER, B., SCHWARZENEGGER, P., TERLITZ, U., (ur) Öffnung und Wandel – Die internationale Dimension des Rechts II, FS für Willibald Posch, Wien, 2011., str. 33; HAU, W., Zur Durchführung der Rom III – Verordnung in Deutschland, FamRZ 4, 2013., str. 255.

⁷¹ Uredba (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. 7. 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, Službeni list EU L 201/107 od 27. 7. 2012.

⁷² Ova odredba donosi stvarni pomak u zakonodavnoj politici, jer postavlja načelo dvostepenosti (neizravnog upućivanja) kao primarno rješenje problema. Razlog tome možda leži u činjenici da je njenom odredbom čl. 34. *renvoi* uveden u međunarodno pruvatno pravo Europske unije, dok je isključen čl. 20. Uredbe Rim I, čl. 24. Uredbe Rima II i čl. 11 Uredbe Rim III. Na pitanje treba li uz obavezu *renvoi*, koja se sastoji od primjene pravila međunarodnog privatnog prava *lex causae*, slijediti paralelnu obavezu primjene odredbi o unutarnjem sukobu zakona, ne može se kratko odgovoriti. Najvažniji argument u prilog takvoj argumentaciji jest da oba instrumenta, *renvoi* i načelo dvostepenosti, kada su u pitanju složene države, imaju za cilj međunarodnu harmoniju odluka. Doista, Uredba o nasljeđivanju prva je uredba EU koja međunarodnoj harmoniji odluka daje prednost nad harmonijom odluka unutar država članica. Meškić, Z., Private... *cit u bilj.* 69., str. 285, 286.

umrli imao svoje uobičajeno boravište u trenutku smrti (a), svako upućivanje na državljanstvo umrlog, znači upućivanje na pravo teritorijalne jedinice s kojom je umrli imao najbližu vezu⁷³ (b), svako upućivanje za potrebe određivanja prava mjerodavnog po bilo kojim drugim odredbama koje upućuju na ostale elemente kao poveznice, znači upućivanje na pravo teritorijalne jedinice u kojoj se nalazi relevantni element (c) – čl. 36. st. 2. S obzirom na postojeći ZRSZN, izbor mjerodavnog prava u oblasti nasljedopravnih odnosa prepušten je upravo njegovim odredbama. Uredba EU o nasljeđivanju predviđa mogućnost voljnog izbora mjerodavnog prava, doduše ograničenog na izbor pravo države čiji je državljanin ostavitelj u trenutku izbora ili u trenutku smrti – čl. 22. st. 1. Sporno je, da li u slučaju voljnog izbora državljanstva ostavitelja kao mjerodavnog prava prednost treba dati unutarnjim kolizionim normama ili se prikloniti načelu jednostepenosti. Prema mišljenju pojedinih autora, u ovom slučaju operativan je samo čl. 36. st. 2. tač. b., odnosno navodi se njegova prednost u odnosu na odredbe o interlokalnom sukobu zakona.⁷⁴ To bi značilo da je čl. 36. st. 1. Uredbe EU o nasljeđivanju ograničen samo na slučajeve objektivnog vezivanja.⁷⁵ U kontekstu Bosne i Hercegovine oba bi načela (dvostepenosti i jednostepenosti) dovela do istog rezultata – primijenilo bi se entitetsko državljanstvo. Naime, primjena prava teritorijalne jedinice s kojom je ostavitelj u najbližoj vezi trebala bi voditi primjeni prava entitetskog državljanstva ostavitelja, posebno imajući u vidu da je glavni argument za ograničenje slobode izbora na pravo države čiji je državljanin ostavitelj osiguranje veze između umrlog i izabranog prava te izbjegavanje izbora prava s namjerom da se ne ostvare legitimna očekivanja osoba koja imaju pravo na nužni dio.⁷⁶ Naravno da bi organ primjene prava mogao izabrati i neko drugo pravo rukovođen načelom najbliže veze iz čl. 36. st. 2. tač. b., što bi moglo izazvati pravnu nesigurnost strankama jer one u trenutku svog izbora teško mogu predvidjeti koju će odluku sud ili drugi organ kasnije donijeti, odnosno koje pravo će biti izabrano kao mjerodavno.⁷⁷ Do istog rezultata – primjene prava entitetskog državljanstva došlo bi se i primjenom odredaba ZRSZN. Isti ishod bio bi i u slučaju da je ostavitelj izabrao entitetsko državljanstvo koje posjeduje, odnosno precizirao o kojem se državljanstvu radi. Drugačija situacija bila bi kada bi npr. državljanin Bosne i Hercegovine s prebivalištem u Njemačkoj izabrao pravo Republike Srpske iako posjeduje entitetsko državljanstvo Federacije BiH, rukovođen time da je najveći dio svog života proveo na području Republike Srpske gdje posjeduje i nepokrenu imovinu. Ovdje se javlja jedna pravna dilema od koje ovisi ishod ostavinskog postupka. Treba li slijediti voljni izbor i primijeniti materijalno nasljedno pravo Republike Srpske ili se prikloniti mišljenju pojedinih autora da je ostavitelj mogao samo izabrati bosanskohercegovačko državljanstvo u skladu s čl. 22. st. 1.,⁷⁸ a da je onda dalji izbor prepušten unutarnjim kolizionim normama dotične države.⁷⁹ ZRSZN bi u ovom slučaju, u skladu s čl. 3., upu-

⁷³ Kao relevantno uzima se vrsta i dužina boravka, porodične veze, mjesto nalaženja imovine itd. KÖHLER, A., Art. 36. EuErbVO, Staaten mit mehr als einem Rechtssystem u: KROISS, L., HORN, C.K., SOLOMON, D., (ur.) Nachfolgerrecht, Nomos Kommentar, 2. Auflage, 2019., Rn. 1-4.

⁷⁴ LOOSCHELDERS, D., Nomos Kommentar BGB, 2015., Art. 22 EuErbVO, Rn. 22.

⁷⁵ MEYER, O., Partiautonomie bei Mehrrechtsstaaten, RabelsZ 83, 2019., str. 748.

⁷⁶ Preambula 38. Uredbe EU o nasljeđivanju.

⁷⁷ MEŠKIĆ, Z., Private... *cit u bilj.* 69., str. 293.

⁷⁸ SÜß, R., Unteranknüpfung bei Staaten mit gespaltenem Rechtssystem, u: SÜß, R., Erbrecht in Europa, 2015., para. 147.

⁷⁹ MEYER, O., Partiautonomie... *cit u bilj.* 75., str. 748.

tio na materijalno nasljedno pravo Federacije BiH. Iako pojedini autori navode da voljni izbor prava zahtijeva materijalnopravno upućivanje,⁸⁰ a ne kombinaciju s odredbama o interlokalnom sukobu zakona, što je i opravdano,⁸¹ ipak čl. 36. Uredbe EU o nasljeđivanju ne daje podršku ovakvom postupanju, već zahtijeva najveću moguću učinkovitost interlokalnih rješenja.⁸² Da li je ovakvo rješenje opravdano, sasvim je drugo pitanje, posebno u kontekstu glavnog argumenta za ograničeni voljni izbor državljanstva ostavitelja, a to je zaštita nužnog nasljednog dijela. Dakle, opravdano bi bilo slijediti odredbe o interlokalnom sukobu zakona i u slučaju voljnog izbora mjerodavnog prava, mada se pojedini autori pitaju zašto bi zadatak zaštite nužnog nasljednog dijela trebalo prepustiti interlokalnim rješenjima države čiji je državljanin ostavitelj.⁸³

ZRSZN u čl. 3. propisuje da ako pravo druge države upućuje da se na prava i obaveze državljanina Bosne i Hercegovine treba primijeniti pravo Bosne i Hercegovine, mjerodavno je pravo teritorijalne jedinice na čijem području on ima prebivalište, a u nedostatku prebivališta, mjerodavno je pravo entiteta čiji je državljanin. Valja još jednom napomenuti da građani Brčko Distrikta BiH imaju državljanstvo jednog od entiteta. Kao što možemo primijetiti, ova odredba referira se samo na državljane Bosne i Hercegovine. Van njenog domašaja ostaju situacije kada strana koliziona norma na pravo Bosne i Hercegovine upućuje putem druge tačke vezivanja jer npr. strani državljanin o čijem statusu se vodi spor pred stranim sudom ima prebivalište ili uobičajeno boravište u Bosni i Hercegovini. U toj situaciji moguće je zasad primijeniti jedino načelo jednostепенosti, pošto unutarnjih kolizionih normi koje reguliraju to pitanje nema.

5. Zaključak

Složeno državno uređenje Bosne i Hercegovine i ustavna podjela zakonodavne nadležnosti kada je riječ o privatnopравnim odnosima, dovela je do toga da je oblast nasljednopравnih odnosa regulirana s tri zakona o nasljeđivanju: ZNRS, ZNFBiH i ZNBDBiH. Upoređujući norme sadržane u ovim zakonima možemo zaključiti da postoje značajne materijalne razlike u pogledu uređenja pojedinih nasljednopравnih pitanja, koje neminovno vode do interlokalnog sukoba zakona.

U situaciji kada je jedan nasljednopравni odnos povezan s više teritorijalnih jedinica u Bosni i Hercegovini, domaći organ će odrediti pravo koje teritorijalne jedinice se treba primijeniti. Problem interlokalnog sukoba zakona je u Bosni i Hercegovini reguliran ZRSZN. U oblasti statusnih, porodičnih i nasljednih odnosa ZRSZN uzima kao primarnu tačku vezivanja prebivalište, a državljanstvo se javlja kao supsidijarno rješenje. S obzirom da građani Brčko Distrikta BiH mogu imati državljanstvo jednog od entiteta, državljanstvo kao tačka vezivanja kod interlokalnog sukoba zakona u Bosni i Hercegovini, neće uputiti na nasljedno pravo Brčko Distrikta BiH. Dodamo li tome mogućnost izbora i promjene entitetskog državljanstva, što široko otvara vrata izigravanju zakona, odnosno frauduloznom ponašanju stranaka, dovodi se u pitanje opravdanost entitetskog državljanstva kao tačke vezivanja. Stoga pojedini autori plediraju na neprijmljivanje entitetskog državljanstva kao tačke vezivanja, navodeći da iako to

⁸⁰ Čl. 34. st. 2. Uredbe o nasljeđivanju propisuje izuetak od instituta *renvoi* – uzvratanja i upućivanja na dalje pravo u slučaju voljnog izbora mjerodavnog prava.

⁸¹ LOOSCHELDERS, D., *Nomos... cit u bilj* 74., Rn. 22.

⁸² MEYER, O., *Parteiautonomie... cit u bilj*. 75., str. 748.

⁸³ *Ibid.*

stvara pravnu nesigurnost, vodi primjeni *lex fori* kao alternativnog rješenju koje je opravdano jer zadovoljava načelo najbliže veze i načelo ravnopravnosti pravnih poredaka čija primjena dolazi u obzir.

Kada strana koliziorna norma uputi na pravo Bosne i Hercegovine kao složene države, strani organ se susreće s jednom ozbiljnom dilemom određivanja prava teritorijalne jedinice u okviru Bosne i Hercegovine, čije norme bi meritorno regulirale konkretni nasljednopravni odnos. Rješenje ovisi od toga koje od dva općeprihvaćena načela prihvaća strano zakonodavstvo. Ako države prihvataju načelo jednostepenosti, upućivanja na pravo Bosne i Hercegovine kao mjerodavno, značilo bi upućivanje na materijalno nasljedno pravo koje je na snazi u jednom od entiteta/distrikta, odnosno svako upućivanje na uobičajeno boravište u toj državi, odnosi se na uobičajeno boravište u entitetu/distriktu. Ukratko, načelo jednostepenosti pogodno je za primjenu u svim situacijama teritorijalnog sukoba zakona, čak i kada se upućivanje na pravo Bosne i Hercegovine vrši poveznicom državljanstva, jer državljani Bosne i Hercegovine posjeduju i entitetsko državljanstvo. Ovdje treba biti oprezan jer bi direktno upućivanje na temelju državljanstva moglo dovesti do pogrešnih rezultata, s obzirom da nije predviđeno državljanstvo Brčko Distrikta BiH. Ukoliko je ostavitelj izabrao kao mjerodavno pravo Bosne i Hercegovine, a ne određene teritorijalne jedinice u njenom sastavu, primjena prava može ovisiti o činjenicama na kojima se temelji autonomija volje. Ako je ostavitelj izabrao pravo države suda ili pravo prebivališta/uobičajnog boravišta ili pravo državljanstva onda će se primjeniti pravo teritorijalne jedinice suda odnosno prebivališta/uobičajnog boravišta odnosno pravo entitetskog državljanstva. Međutim, ako voljni izbor nije efektivan, treba ga zanemariti i posegnuti za objektivnim tačkama vezivanja. U državama koje prihvaćaju načelo dvostepenosti, izbor mjerodavnog prava prepušten je unutanjim kolizionim normama dotične države, a u nedostatku tih pravila, primijenjuje se načelo jednostepenosti. U kontekstu Bosne i Hercegovine, to bi značilo da je izbor mjerodavnog prava prepušten odredbama ZRSZN, čak i u slučaju voljnog izbora mjerodavnog prava.

ZRSZN govori samo o pravima i obavezama državljanina Bosne i Hercegovine i upućuje na pravo teritorijalne jedinice na čijem području on ima prebivalište, a u nedostatku prebivališta, mjerodavno je pravo entiteta čiji je državljanin. Van njegovog domašaja ostaju situacije kada strana koliziorna norma uputi na pravo Bosne i Hercegovine, a radi se o stranom državljaninu s prebivalištem ili uobičajenim boravištem u Bosni i Hercegovini. U toj situaciji moguće je zasad primijeniti jedino načelo jednostepenosti, pošto unutarnjih kolizionih normi koje reguliraju to pitanje nema.